

NAZÎM YAHYA'NIN BİR AŞK HİKÂYESİ: “DÂSTÂN-I HECR Ü VISÂL”

İsmail YILDIRIM*

Öz

XVIII. asır şairlerinden Nazîm Yahya (ö. 1727) Klâsik Türk edebiyatı dairesinde yetişmiş, devrinin önde gelen simalarından birisidir. İstanbul'un Kumkapı semtinde doğan şairin asıl adı Yahya'dır. Şair aynı mahlası kullananlardan ayırt edilmek için Nazîm Yahya Çelebi ismiyle anılmıştır. Arapça ve Farsça'yı iyi bilen şair, özellikle musikî alanında devrinin önde gelen musikînaslarından biridir. Ayrıca, Divan şiirinde çok na't yazan şairler arasında yer alan Nazîm'in tek eseri, beş ayrı divandan oluşan *Divan-ı Belâgat-unvân-ı Nazîm*'dir. Söz konusu Divan, klâsik edebiyatımızın en hacimli divanlarından birisidir.

Şairin *Dâstân-ı Hecr ü Visâl* adlı mesnevisi, 1668 tarihinde tamamladığı birinci divanında yer almakta ve 160 beyitten meydana gelmektedir. Sade ve akıcı bir üslûpla kaleme alınan mesnevide genel olarak; Hecr ve Visâl'in aşkı, rakiplerin bu aşka olan tahammülsüzlükleri, iki sevgilinin ayrılması ve âşığın başından geçen maceraları konu edinmektedir. Hikâye, klâsik mesnevi tarzı tertip ve hususiyetlerini içerisinde barındırmakta; başından sonuna tahkiyevî anlatımın esrarengiz havası içinde geçmektedir. Ayrıca mesnevi içerisinde konunun akışına uygun ve tekdüzeliği kırmak maksadıyla kaleme alınan bir gazel, bir de rubâî bulunmaktadır. Bu çalışmada önce Nazîm Yahya'nın hayatı ve edebî şahsiyeti hakkında bilgi verilecek; sonra yukarıda adı geçen hikâye incelenerek mesnevinin transkribe edilmiş metni sunulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Nazîm Yahya, Divan şiiri, Mesnevi, Dâstân-ı Hecr ü Visâl.

A LOVE STORY BY NAZÎM YAHYA: “DÂSTÂN-I HECR Ü VISÂL”

Abstract

Being one of the poets of 18th century, Nazîm Yahya (d. 1727) is one of the leading faces of the era who was educated in Classical Turkish literature. Born in Kumkapi district of Istanbul, the poet's real name is Yahya. The poet was referred to as Nazîm Yahya Çelebi so that he can be differentiated with those using the same pseudonym. Being able to speak Arabic and Persian, the poet is particularly one of the prominent music lovers of the era. Furthermore, being one of the poets who write lots of odes, Nazîm has *Divan-ı Belâgat-unvân-ı Nazîm*, which consists of five different divans. This Divan is one of the most voluminous divans of the Classical literature.

The poet's mesnevi called *Dâstân-ı Hecr ü Visâl* is included in the first divan which was completed by him in 1668 and it consists of 160 couplets. Written with a simple and fluent style, that mesnevi includes the love of Hecr and Visâl, intolerances of the rivals towards that love, separation of those lovers and the adventures of the lover in general. The story contains classical mesnevi style disposition and intimacies; and it is in a mysterious atmosphere

* Arş. Gör.; Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ismailyildirim@gmail.com.

in its narration from the beginning to the end. There are also a gazelle and a rubaie which is written in conformity with the flow of the subject and to disrupt uniformity inside the mesnevi. And this study will primarily give information about Nazım Yahya's life and literary personality and then examine the abovementioned story and give the transcribed version of the mesnevi.

Keywords: Nazım Yahya, Divan poetry, Mesnevi, Dâstân-ı Heçr ü Visâl.

Giriş

Arapça “ş, n, y” üçlü kökünden türeyen ve “ikişer ikişer” manasına gelen “mesnen” kelimesinin bir nisbet şekli gibi görünen mesnevi kelimesi, Arapçada kullanılmamıştır.¹ İştikakı itibariyle Arapça olan mesnevi tabiri, Farsçada genelleşerek yayılmış ve daha sonra Türkçeye geçmiştir.² Beyit sayısı bakımından hiçbir kısıtlayıcı kurala bağlı değildir. Gerek beyitler arasında kafîye bağlantısı bulunmaması, gerek beyit sayısının sınırlı olmaması, şairlerin işledikleri konuyu istedikleri kadar genişletmelerine imkân sağlamış; bu yüzden de çok kullanılan bir nazım şekli olmuştur.³

Klâsik Türk edebiyatı ürünlerine bakıldığında mesnevi nazım şekli ile meydana getirilen birçok eser görülür. Farklı konular etrafında kaleme alınan bu eserler kimi zaman aşk konulu, kimi zaman destansı, kimi zaman ahlâkî vs. temalar etrafında şekillenmiştir. Bu tarz mesnevilerin konuları çoğu zaman Arap ve Fars edebiyatından alınmakla beraber, şairlerimiz onları tercüme eder veya yeniden yazarken ekleme yahut çıkarmalar yapmış; böylece şiirdeki ustalıklarını ve hünerlerini göstermeye çalışmışlardır. Hatta şairler bu vadide beş mesnevi yazarak bir hamse⁴ oluşturma gayreti içerisine de girmişlerdir.

Nazım Yahya (ö. 1727)'nin kaleme aldığı *Dâstân-ı Heçr ü Visâl* adlı mesnevi “iki kahramanlı aşk hikâyeleri” adı altında değerlendirilebilir. Hikâyenin kahramanının Nazım olduğu anlaşılan metinde, hikâye kahramanlarının başından geçen maceralar anlatılır. Klâsik Türk edebiyatının farklı dönemlerinde bu tür eserler kaleme alınmış olup, devrin genel vasıflarını yansıtan edebî eserler içinde aşk

¹ Ahmet Ateş, “Mesnevi” *İslâm Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, C. 8, İstanbul 1971, s. 127.

² Âmil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatında Mesnevi [XV. Yüzyıla Kadar]*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999, s. 21.

³ İsmail Ünver, “Mesnevi”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül, Ankara 1986, s. 432.

⁴ Hamse hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Arslan, Türk Edebiyatı'nda Hamse, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 5, S. 9, 2007, s. 305-322; Tahsin Yazıcı-Cemal Kunaz, “Hamse” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1997, C. 15, s. 499-500; Hüseyin Ayan, Divan Edebiyatında Hamseler, *AÜ Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, (Ahmed Caferoğlu Özel Sayısı), S. 10, Ankara 1979, s. 87-100.

mesnevileri ön planda tutulmuştur. Hamdullah Hamdi (ö. 1503)'nin *Yûsuf u Züleyhâ*'sı⁵, Fuzulî (ö. 1556)'nin *Leylâ vü Mecnûn*'u⁶, Şeyh Galib (ö. 1799)'in *Hüsn ü Aşk*'i⁷ üslup ve muhteva açısından dönemlerinin en yetkin aşk mesnevileri arasında yer alır.

Aşk konusunun işlendiği bu hikâyelerin çoğu maddî aşkı ve bu uğurda âşıkların başından geçen maceraları konu alan mesnevilerdir. En güzel örnekleri XIV, XV ve XVI. yüzyıllarda kaleme alınan bu eserler arasında *Yûsuf u Züleyhâ*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Husrev ü Şîrîn*, *Ferhâd u Şîrîn*, *Varaka ve Gülşah*, *Cemşîd ü Hûrşîd*, *Vâmık u Azrâ*, *Süheyl ü Nevbahâr* en çok işlenen hikâyeler arasında yer almaktadır.⁸ Aşk mesnevileri iki âşık kahramanın aşk merkezinde yaşadıklarının konu edildiği vaka esasına dayalı eserlerdir. Vaka herhangi bir alakayla bir arada bulunan veya birbirleriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürüdür.⁹

Nazîm'in *Dâstân-ı Heçr ü Visâl*'i de söz konusu mesneviler gibi vaka esaslı, şairin başından geçen hadiseleri konu edinen bir hikâyedir. Mesnevi, İstanbul'da Takvîm-i Vakâyi' Matbaası'nda 1257 (1841) tarihinde basılan ve beş ayrı divandan meydana gelen "*Dîvân-ı Belâgat-unvân-ı Nazîm*"¹⁰ isimli külliyyatın birinci divanının 145-150. sayfaları arasında yer almaktadır. Eseri incelemeye geçmeden önce meydana getiren şair hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

Nazîm Yahya Çelebi

İstanbul'un Kumkapı semtinde Gedikpaşa'da dünyaya gelen şair, bu sebeple Gedikpaşalı Nazîm diye anılmıştır. Kaynaklarda¹¹ Nazîm'in vefatında seksen yaşlarında olduğu belirtildiğine göre 1059 (1649) civarında doğduğu söylenebilir. Divanındaki bir tarih manzumesinden¹² anlaşıldığına göre babası 1103 (1692) vefat eden Ali Çelebi'dir. Şiir ve

⁵ Naci Onur, *Hamdi, Yûsuf u Züleyhâ*, Akçağ Yayınları, Ankara 1991.

⁶ Hüseyin Ayan, *Leylâ vü Mecnûn*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.

⁷ Muhammet Nur Doğan, *Hüsn ü Aşk*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2002.

⁸ Mustafa Uzun, "Aşk" (Edebiyat, Kültür ve Sanat), *DİA* C. 4, TDV Yay., İstanbul 1991, s. 19.

⁹ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 46.

¹⁰ Yahya Nazim, *Divan-ı Belâgat-unvân-ı Nazîm*, Takvîm-i Vakâyi' Matbaası, İstanbul 1247.

¹¹ Rüşen Ferit Kam, *Bestegâr Şair Nazîm*, Hilâl Matbaası, İstanbul 1933, s. 4.

¹² *Nazîm girye-künân fevtine didüm târih*

"*Cihânda Kevser içe dembedem Ali Çelebi*" (1103) [Divan, s. 144]

musikiye olan kabiliyetinin anlaşılması üzerine Enderun'a alınan şair, burada iyi bir tahsil görmüş, Arapça ve Farsça öğrenmiştir.¹³

Gençlik yıllarında Mevlevî tarikatına intisap ederek üç yıl kadar Galata Mevlevihanesi şeyhi Arzî Mehmed Dede'nin hizmetinde bulunduğu, daha sonra Edirne Mevlevihanesi şeyhi Neşatî Dede'ye bağlandığı, onlardan edebiyat ve musiki konularında faydalandığı haklarında yazdığı medhiyelerden anlaşılmaktadır. Edirne Mevlevihanesinin Neşatî Dede tarafından tamiri vesilesiyle söylediği bir tarihten hareketle onun postnişinlikte bulunduğu 1670-1674 yılları arasında bir müddet Edirne'de yaşadığını tahminen söylemek mümkündür.¹⁴

Şairin ilk mahlası Halîm'dir. Safâyî Tezkiresi'nde yer alan "*Nice zaman Halîm tahallüs edip ba'dehu Nazîm'de âheng-i karar ihtiyar etmişdir*"¹⁵ ifadesi bu hükmü doğrular niteliktedir. Daha sonra Neşatî tarafından kendisine Nazîm mahlası verilmiştir. Şairin tahsili hakkında ise Sâlim Efendi "... *tahsîl-i ma'ârif-i vefîr ve tekâmîl-i avârif-i kesîrden*"¹⁶, Safâyî ise, "...*evâil-i hâlinde tahsîl-i ma'ârif-i bisyâr ile asrun şu'arâsından olup*"¹⁷ ifadelerine yer verir.

Yahyâ Nazîm'in tek eseri, *Dîvân-ı Belâgat-unvân-ı Nazîm*'idir. Divanının üçte ikisini na'tlar oluşturur.¹⁸ Divan şiirinde çok na't yazan şairler arasında yer alan Nazîm, kasidelerinde Nef'î (ö. 1635), gazellerinde Neşatî (ö. 1674)'nin tesirleri görülen ve her iki şair yanında Fehîm-i Kadîm (ö. 1648)'e de nazireler yazmış; divan edebiyatında şarkı türünün ilk örneklerini vermiştir. Bestekârlığının yanı sıra tiz ve etkili sesiyle dönemin önde gelen hânendelerinden olan Nazîm, devrin na'thanları ve dinî edebiyatın önemli şairleri arasında yer almış bir sanatkârdır.¹⁹ Bu hususta Bursalı Mehmed Tâhir Bey (ö. 1925): "*Na't-gû-yı bî-nazîr olan bir şâir-i şehîrdir*"²⁰ ifadelerini kullanır. Tarihçi Atâ Bey (ö. 1883) ise Nazîm Yahya'yı, *Na't-gû*

¹³ Mustafa Uzun-Nuri Özcan, "Nazîm", *DİA* C. 32, TDV Yay., İstanbul 2006, s. 452.

¹⁴ Mustafa Uzun-Nuri Özcan, *agm.*, s. 452.

¹⁵ Pervin Çapan, *Tezkire-i Safâyî*, AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 660.

¹⁶ Adnan İnce, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ, Sâlim Efendi*, AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 670.

¹⁷ Pervin Çapan, *age.*, s. 660.

¹⁸ Şairin söz konusu külliyyatı üzerine yapılmış çalışmalar için bk. Nevin Gümüş, *Yahya Nazim Divanı I (İnceleme-Metin)*, Erciyes Üni., SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1992; Aynur Çağlıışlek, *Yahya Nazim Divanı II (İnceleme-Metin)*, Erciyes Üni., SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1991; Mehmet Şimşek, *Yahya Nazim Divanı III (İnceleme-Metin)*, Erciyes Üni., SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2007; Ahmet Kurban, *Yahya Nazim Divanı IV (İnceleme-Metin)*, Erciyes Üni., SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1992; Şaziye Kayhan Ertürk, *Yahya Nazim Divanı V (İnceleme-Metin)*, Erciyes Üni., SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1996.

¹⁹ Mustafa Uzun-Nuri Özcan, *agm.*, s. 453.

²⁰ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I-II-III*, (haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yayınevi, C. II, Ankara 2009, s. 452.

Nazım Efendi olarak tanıtılmış, çok sayıda na'tının olduğunu ayrıca ilim ve sanatını Enderun'da edindiğini kaydetmiştir.²¹

Edebiyat tarihimizde na't söyleyicilikle ün kazanmış olan Nazım, lisanına hâkim, kalemine sahip ve divan edebiyatının icap ettirdiği bilgilere hakkıyla vâkıf bir üstad olduğundan, o devirde yetişmiş şairlerimizin önde gelenleri arasında görülür.²² Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin (ö. 1753) *Atrabü'l-âsâr*'ında²³ 500'den fazla beste, semaî ve şarkısı olduğunu söylediği Nazım'ın eserlerinden 300'e yakınının güftesi, güfte mecmualarında tespit edilmiştir.²⁴

1. Üslûp ve Şekil Özellikleri

Eser, çift kahramanlı aşk mesnevilerinde konu edinilen aşk hikâyelerine benzemesine rağmen hayalî ve olağanüstü herhangi bir olayın geçmediği, beşerî bir aşkın işlendiği gerçek bir hikâye görünümündedir. 160 beyitten meydana gelen mesnevi, sade bir üsluba sahiptir.

Klâsik mesnevilerin aksine *Dâstân-ı Heçr ü Visâl*'de "Besmele" kısmı bulunmamaktadır. Genel olarak ifade edilmek istenirse mesnevi, ana hatlarıyla üç ana bölümden meydana gelmektedir. Bunlar giriş, konunun işlendiği asıl bölüm ve hâtimedir. Eserin mukaddime kısmı tevhid (1-3. beyitler), münâcât (3-7. beyitler), na't (8-14. beyitler), sebep-i te'lif (15-23. beyitler)'ten meydana gelmekte; asıl konunun yer aldığı âgâz-ı dâstân (24-145. beyitler) arasını kapsamakta ve son olarak hâtime (146-160. beyitler) kısmı gelmektedir. Şair, eser içerisinde 103 ile 109. beyitler arasını gazele; 113 ve 114. beyitleri ise rubaîye ayırmıştır.

Eser, aruz vezninin hafif bahrinden *fe'ilâtün (fâ'ilâtün) mefâ'ilün fe'ilün (fa'lün)* kalıbıyla yazılmıştır. Şairin eserde aruzu başarıyla kullandığı ifade edilebilir. Fakat, eserde yer alan birkaç beyitte vezin aksaklıkları göze çarpmaktadır. Söz konusu beyitler şu şekildedir:²⁵

Zerreden de haķır iken dil-i zâr

Āađlarca henüz guşşası var (36)

²¹ Muhittin Eliaçık, Edebiyat Tarihimize Işık Tutan Bir Eser: Atâ Tarihinin 4-5. Ciltleri, *İlmî Araştırmalar* S. 20, İstanbul 2005, s. 76.

²² Nazmi Özalp, *Türk Müsiki Tarihi*, MEB Yayınları, C. 1, Ankara 1986, s. 169.

²³ Eser hakkında tafsilatlı bilgi için bk. Cem Behar, *Şeyhülislâm'ın Müziği 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Musikisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrabü'l-Âsâr'ı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.

²⁴ Mustafa Uzun-Nuri Özcan, *agm.*, s. 453.

²⁵ Veznin aksadığı mısralar italik gösterilmiştir.

Nicedür ol ğarībūñ ħālī

‘ Aceb ol derd-mendūñ aĥvālī (98)

Türk şiirinde imale, yabancı kelimelerin dile yerleşmeye başlaması ve şairlerin aruz ölçüsüne gittikçe alışmalarıyla birlikte giderek azalmaya başlamış, ama hiçbir zaman bütünüyle ortadan kalkmamıştır. Bütün çabalara rağmen yine de yüzyıllar boyu ve bütün şairlerde az ya da çok imaleli aruz uygulamaları görülmüştür.²⁶ Nazîm’in mesnevisinde de bu uygulamanın yoğun olarak kullanıldığını görüyoruz. Eserde bunun örnekleri çoktur, biz burda birkaç tanesini vermekle yetiniyoruz:

Şādmān it benī ħabībüm ile

Ĥastası_ oldığım ħabībüm ile (8)

Yir içerken anıñla şām u seher

Bana dirken peder ben aña püser (69)

Ĥālüm_e çeşm-i ‘ işve-bāzuñ için

Naẓar eyle_nigāh-ı nāzuñ için (134)

Mesnevilerde çoğunlukla kullanılan kafiye türü tam kafiye dir. Çoğu zaman zengin kafiye de (uzun ünlülerle yapılan kafiye ler: -ân, -ûn, -în gibi) kullanılmış olup, tam ve zengin kafiye “gür ve bol sesli” bir kafiye dir.²⁷ *Dâstân-ı Hecr ü Visâl*’de de tam kafiye oranının diğer kafiye çeşitlerine nazaran daha yoğun kullanıldığını görüyoruz. *Redifler çok defa divan şiirinin, Türkçe’nin ifade imkânlarını, söyleyiş hususiyetlerini denediği ve ana dilde kendisini bulduğu taraftır. Divan şiirinin redifleri Arapça ve Farsça kelimelerden çok Türk dilinin malzemesi üzerine kurulmuştur.*²⁸ Nazîm Yahya’nın mesnevisinde rediflerin önemli bir yeri vardır. Şair mesnevisinin 95 beytinde redife yer vermiştir. Bunların büyük kısmını Türkçe kelimeler teşkil etmektedir. Türkçe rediflerin bazıları şöyledir:

O Reşülūñ çihār-yāri **içün**

Bezm-i ħāşşında yār-ı ğarı **içün** (5)

²⁶ Haluk İpekten, *Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, s. 147.

²⁷ Cem Dilçin, Fuzulî’nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi”, C. 9, S. 1, *Türkoloji Degisi*, s. 43-98.

²⁸ Ömer Faruk Akün, *Divan Edebiyatı*, İsam Yayınları, İstanbul 2013, s. 76.

Cânı cānānuma mülākī **ķıl**
 Beni sermest anı sākī **ķıl** (9)

Evvel eylerken iltifāt **baña**
 Hased eylerdi kā'ināt **baña** (63)

Nazım Yahya mesnevisini sade bir dille kaleme almıştır. Nazım, Sebk-i Hindî hareketinin tesirinde kalmış; bu tesir daha çok kendisini divanının muhtevasında göstermiştir. Derin hayaller, ince mazmunlar şairin şiirinde yer alan temel öğelerdir. Bununla beraber şairin *Dâstân-ı Heçr ü Visâl*'i üslûbunun akıcılığı ve yalın diliyle dikkat çekmektedir. Şairin şu beyti tamamen Türkçe kelimelerden meydana gelmektedir:

Bilmezem n'eyleyem nice ideyüm
 Nereye başımı alup gideyüm (80)

Kelime seçimi, ünlü ünsüz ilişkileri (aliterasyon/asonans), söz tekrarları, mısra tekrarları, vezin, kafiye, redif gibi paralellikler Divan şiirinde ahengi sağlayan en önemli unsurlardandır.²⁹ Şair Nazım, mesnevisinde söz konusu ses ve kelime tekrarlarına yer vererek üsluba canlılık kazandırmak istemiştir. Şair, böylece şiirde müzikaliteyi sağlamak ve ahenkli bir bütün ortaya koyma gayretindedir. Okuyucuya duygularının yoğunluğunu duyurma gayretinde olan şair, kulağa hoş gelen ses ve sözleri oldukça yoğun ve başarılı bir şekilde kullanmıştır. Bu hususta ön plana çıkan beyitler şöyledir:

Derd-i dilberde derde düşdi tenüm
 Düşmenüm düşmeye o derde benüm (42)

El-amān ey maḥabbet-i cānān
 El-amān ey meşakḳat-i hicrān (78)

Maḥrem-i rāz u yār-ı ḡārum idi
 Kūşe-i ḡamda ḡam-ḡüsārum idi (84)

²⁹ Bahir Selçuk, *Divan Şiirindeki Ses ve Ahenkle İlgili Sanatlara Genel Bir Bakış*, Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu, Adıyaman 15-16 Mayıs 2008, s. 484.

Cūy-veş sū-be-sū revān oldum

Cüst ū cū eyleyūp anı buldum (111)

Eserde önemli bir yer tutan izafet kesreli tamlamalar hemen her beyitte görülür: (āl-i Aḥmed, vişāl-i Aḥmed, ḥāk-i pāy, çeşm-i ḥaşret, āgūş-ı cān, bāğ-ı dünyā, pāy-ı ‘aql vs). Tamlamaların önemli bir yekûnunu da vasıf terkipleri oluşturur: (sehî-ḳad, şūr-pezir, teşne-leb, lāle-ḥad, ‘işve-endişe, vefā-pişe, Tübā-ḳıyām, sidre-ḥırām, meymenet-lüzüm vs). Mesnevinin dilinin sade olmasına binaen Sebk-i Hindî’nin de etkisiyle zincirleme isim tamlamaları eserde (şeref-i Ḥazret-i Muḥammed, nağme-perdāz-ı meclis-i gül, ḥabbe-i ḥāl-i rûy, derd-i miḥnet-i ‘aşḳ, çeşme-sār-ı ‘ālem-i ğayb, māh-ı bedr-i şām-ı ümîd, āfitāb-ı şubḥ-ı sa‘îd, ğayret-i āhuvān-ı Çin ü Ḥıfā, deyr-i ḥüsn-i melāḥat, şemşir-i cān-te’sşir-i āh, ālûde-i çirk-āb-ı tōhmet, Kā‘be-i kūy-ı yār, meh-i bedr-i şām-ı āmāl, mihr-i raḥşān-ı şubḥ-ı iḳbāl, Kevşer-nümün-ı bāğ-ı behişt, naḥl-ı bāğ-ı cān, keyf-i cām-ı leb, mest-i şahbā-yı ‘aşḳ, neyyir-i ḥüsn-i bî-mişāl, rûḥ-ı pāk-i Muḥammed, kemāl-i zevḳ-ı vişāl, ḥāl-i ḥaşm-ı denî) 22 adettir.

Şair Nazîm, mesnevisinde 1 beytini mülemmâ beyit sayılabilecek Arapça kelimelerden meydana getirmiştir. Bununla birlikte şair, Arap edebiyatında kullanılan bir atasözüne de yer vermiş olur. Aynı doğrultuda şair “*Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur*” ve “*Hatasız kul olmaz*” gibi Türk atasözlerini kullanarak irsal-i mesel sanatı yapar:

Ṭağ ṭağa ḳavuşmasa meşelā

Ḳavuşur ādem ādeme cānā (127)

Çeşmüme sensiz oldı ḥ‘āb ḥarām

‘*Acebā li’l-muḥibbi keyfe yenām*³⁰ (130)

Nola ‘afv eyleseñ benüm günehüm

Ḳul ḥaṭāsız olur mı pādişehüm (142)

Eserde sevgili hayli başarılı bir şekilde tasvir edilmiştir, denebilir. Mesnevilerde önemli bir yer tutan tasvir hakkında Şentürk’ün tespitleri şu yöndedir: “Tasvirin amacı bir durumu veya imajı zihinde canlandırmak olduğundan, şair bu yolla sayfalarca anlatılabilecek bir sahneyi okuyucunun zihninde birkaç kelimeyle oluşturabilmektedir. Tasvirî anlatım, okuyucu veya dinleyiciyi çabuk etkileyen, verilmek istenen mesajı en kısa yoldan verip öğreten, hislendirip

³⁰ Seven nasıl uyur şaşarım!

düşündüren bir metottur."³¹ Dolayısıyla edebî tasvirde mecazî değişim genellikle teşbih, istiare, mecâz-ı mürsel, kinaye vb. edebî sanatlarla yapılmaktadır. Bu tasvirlerde kullanılan benzetmeler, mecazlar, tasvir edilen unsurları canlı ve neşeli göstermek amacına uygun olarak seçilmiştir. Şair sevgilisinin boyu için, servi ve fidan benzetmelerini kullanır:

Nâ'îl eyle vişâl-i Aħmedüme

Serv-i âzâduma sehî-ķadüme (10)

Sözleri, ruhunun tercümanı, dili ise can bağışlayıcıdır:

Süħanı tercümân-ı rüħ-ı revân

Cân bağışlar ne söylese o zebân (48)

Sevgilinin ağzı, gayb âleminin çeşmesi; beli ise kıl kadar ince ve kusursuzdur:

Deheni çeşme-sâr-ı 'âlem-i ğayb

Mû miyânında kıl kadar yok 'ayb (49)

Saçları sünbül, yüzü taze bir menekşe; yanakları lâle, yüzü gül, göğsü nesrin (yaban gülü) gibidir:

Zülfi sünbül ħaıı benefşe-i ter

Lâle-ħad gül-'izâr u nesrîn-ber (50)

Yanakları âdeta mutlu sabahın doğan güneşi, alını ise ümit akşamının dolunaydır:

Cebhesi mâh-ı bedr-i şâm-ı ümîd

'Ârızı âfitâb-ı şubĥ-ı sa'îd (51)

Çene çukuru sanki Zemzem suyunun çıktığı kuyu gibi, saçları da Kâbe'nin örtüsü gibi siyahtır:

Zekânı ğüyyâ çeh-i Zemzem

Kisve zülfi cemâli Beyt-i Ħarem (52)

Sevgilinin kaşları çekilmiş iki yay gibi, gözlerinin okunun hedefi ise âşığın can ve gönlüdür:

³¹ A. Atilla Şentürk, *XVI. Asra Kadar Anadolu Sahası Mesnevilerinde Edebî Tasvirler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002, s. 21-22.

Ebruvānī keşīde iki kemān

Nāvek-i çeşmine hedef dil ü cān (53)

Sevgilinin elleri beş parmak, sanki güneşin pençelerini andırmaktadır:

Kef-i desti ile o beş barmaq

Pençe-i āfitābdur el-ḥaḫ (55)

Bedeni kāfūr mumuna naz eder, gömleği ise ona işve fanusudur:

Şem^ç-i kāfūra nāz ider bedeni

Aña fānūs-ı ^ç işve pīreheni (57)

Şair, mesnevisinin 103 ile 109. beyitleri arasında ise tekdüzeliği kırmak, üsluba akıcılık katmak, ayrıca sevgilisinin lutfuna layık olabilmek için bir gazel söyler. 7 beyitten müteşekkil, aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılan gazelde şair, gazeli söylemeden önce bu durumu 102. beyitte okuyucuya haber verir:

Luṭf-ı yāre olunca erzānī

Eyledüm şevkile ğazel-ḥ^çānī (102)

Gazelin habercisi olan bu beyitten sonra şair, söz konusu gazelde sevgilisinden kendisine merhamet etmesini ister. Âşık perişan hâldedir. Gönül mülküne sultan yaptığı sevgilisi, şaire dönüp bakma lutfunu bile esirgemiştir artık. Şairin tek isteği sevgilisinin kendisine merhamet etmesidir. Nazîm bütün bunlar için sevgilisine niyaz etmekte; bu niyazını daha tesirli kılabilmek için de Hz. Peygamber'in mübarek şahsiyetini ve şefaatinin dile getirmektedir:

Gözlerüm yaşını sil Aḫmed Muḫammed ^ç aşkına

Ḳadrümi bir kerre bil Aḫmed Muḫammed ^ç aşkına

Bāde-i āl olmasun ruḫsāruña reng-i ḫayā

Kendüñi itme ḫacil Aḫmed Muḫammed ^ç aşkına

Serv-i dāmen-çide ol seyl-i ^ç alāyıkdan ḫazer

Cüy-ı şāfi-veş çekil Aḫmed Muḫammed ^ç aşkına

El-ğazer şemşîr-i cân-te'şîr-i âhumdan benüm
 Ğayr bezminden kesil Aħmed Muħammed 'aşķına
 Olmasun âlûde-i çirk-âb-ı töhmet dâmenüñ
 Pâk-rû ol muttaşıl Aħmed Muħammed 'aşķına
 Maħfil-i vaşlunda yansun tünd-bâd-ı hicrile
 Sönmesün kandîl-i dil Aħmed Muħammed 'aşķına
 Merħamet eyle Nazîm-i zâra aħvâl-i dilin
 Söylemek lâzım degil Aħmed Muħammed 'aşķına (103-109)

Şair sevgilisinin mahallesini görmek için gayret sarfetmektedir. Şair bu gayretini 112. beyit vasıtasıyla bir rubaîyi işaret ederek bizi haberdar etmektedir:

Nerede olduĝın maħalle-i yâr
 Bu rubâ'îyle eyledüm iş'âr (112)

Mesnevinin 113 ve 114. beyitlerini teşkil eden ve aruzun *mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilün fa'* kalıbıyla yazılan bu rubaîde şairin can gözü, sevgilinin ayrılığı ile onu arzu etmektedir. Sevgilinin yüzünün aks etmesiyle âşığın ağlayan gözü, Aynalı Çeşme'yi anımsatmaktadır:

Rubâ'î

Hayretde iken firâķla dîde-i cân
 'Arz itdi yine 'izâr-ı pâkin cânân
 'Aks eyleyeli cemâli 'aynile Nazîm
 Âyîneli Çeşme oldı çeşm-i giryân (113-114)

Nazım Yahya mesnevisinin hâtime kısmının son beytinde ise eserinin insanlar tarafından okunması için bir söz veya hikâye yazdığını, bu hikâyenin adını da *Dâstân-ı Heçr ü Vişâl* koyduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla şair son beyitte eserinin ismini de zikretmiş olur:

'Âleme ħasb ü ħâl olup bu maķâl
 Didiler Dâstân-ı Heçr ü Vişâl (160)

2. Tahkiyevî Özellikler ve Muhteva

Klâsik Türk edebiyatı mesnevi yazım geleneğinde muhteva bakımından aşk konulu mesneviler genellikle âşık ile sevgili arasındaki aşkı anlatır (Leylâ vü Mecnûn, Yûsuf u Züleyhâ, Süheyl ü Nevbahâr). *Dâstân-ı Hecr ü Visâl*'de genel itibariyle Hecr (âşık)'in Visâl (sevgili)'e âşık olması, daha sonra Visâl'in Hecr'den ayrılması ve Hecr'in sevgilisine kavuşma yolunda çektiği sıkıntılar ve maceralar anlatılır.

Dâstân-ı Hecr ü Visâl mesnevisinin şahıs kadrosu zengin değildir. Kahramanlar Hecr, Visâl, Hecr'in yakın arkadaşı ve rakiplerdir. Fakat Hecr ve Visâl'in ismi –mesnevinin son beytinde eserin ismi hariç- hiç zikredilmez. Zira bu ikili arasındaki aşk hikâyesi hadiselerin zuhuru ve konunun gelişim çerçevesi içinde okuyucuya hissettirilir. Okuyucu bu yolla âşığın “Nazîm” olduğunu anlar ki şair eserinde birkaç yerde mahlasını kullanıp; kendisine hitap ederek âşığın, aşk serüveninde maruz kaldığı meşakkatleri dile getirmesi bu fikri destekler mahiyettedir.

Anlatma esasına dayalı bir metin niteliği taşıyan bu mesnevide, esas özne anlatıcının (ben anlatıcı, kahraman anlatıcı, tanık anlatıcı) varlığından söz etmek mümkündür.

Bu anlatıcı, kahramanlardan birisiyle aynileşir. Böylece metnin yapısı ve üslubu üzerinde “kahraman anlatıcı”nın kültür seviyesi, mizacı, dikkati ve içinde bulunduğu sosyolojik ve psikolojik şartlar etkili olur. Bu bakış açısından hareketle kaleme alınmış eserlerde “kahraman anlatıcı” daima ön plandadır. Eser boyunca, onun zaman içinde değişerek gelişmesi anlatılabileceği gibi, önce hayatının belirli bir dönemi nakledilir, bazı özellikleri belirtilir; sonra da çeşitli vesilelerle geçmiş dikkatlere sunulur.³² Bu anlatıcı kendini roman kişisiyle özdeşleştirir; adeta onun bedenine girer ve onun diliyle konuşur.³³ Hikâyenin ben anlatıcısı Nazîm'dir. Nazîm, âşıkla aynileşmiş, âşığın başından geçenleri ve aşk yolunda maruz kaldığı sıkıntıları kronolojik olarak okuyucuya olay örgüsü içinde vermiştir.

Dâstân-ı Hecr ü Visâl mesnevisinde mekân, çok net çizgilerle bilinen dış dünyaya ait coğrafyalar olarak verilmez. Mesnevi kahramanlarının ikamet ettiği herhangi bir mekân da yoktur. Hadiseler, yeri/konumu açıkça belirtilmeyen genel mekânlarda geçer. Anlatılarda, mekânın hususiyetleri üzerinde duran Tekin şu tespitlerde bulunuyor: “Mekân, anlatılarda sadece dış gerçekliğin (fizikî çevrenin) değil, büyük ölçüde iç gerçekliğin (moral gerçeğin)

³² Şerif Aktaş, *Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili*, Kurgan Edebiyat, Ankara 2015, s. 83.

³³ Nurullah Çetin, *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Kitap, Ankara 2009, s. 106.

ortaya konulmasında, yansıtılmasında araç olarak kullanılır. Bu bakımdan mekân unsuru, kişilerin kimliğini yönlendiren bir etken olarak kullanıldığını bilmek gerekir.”³⁴ Örneğin eserde yer alan Kâ'be motifi âşığın sevgilisinin mahallesini temsil etmekte, divan şiirinin terennüm ettiği söz konusu bu Kâ'be motifi sevgilinin ikametgâhıyla bütünleşmektedir:

Kâ'be-i küy-ı yâre t̄alib idüm
Görmege ol maqâmı rāğıb idüm (110)

Ayrıca eserde yer alan bu ve buna benzer mekânsal öğeler daha çok hayalî olup, teşbih ve tasvir amaçlı kullanılmıştır. Şair, en ufak bir çöp parçasının gözüne Kaf dağı gibi görüldüğünü, sevgilinin mahallesinin ise Kâ'be'yi andırdığını ifade eder. Yine şair, sevgilinin çenesini Zemzem kuyusuna; yüzünü Beyt-i Harem'e teşbih eder. Son olarak ise sevgilinin misk kokulu beni, Çin ve Hıta ülkesinde yaşayan ceylanların gayretine benzetilmiştir:

Cebel-i Kâf idi hemân kef-i has
Baña ' Anka gelürdi per-i meges (27)

Zekânı gūyiyâ çeh-i Zemzem
Kisve zülfi cemâli Beyt-i Harem (52)

Hâl-i müşgini hâbbetü's-sevdâ
Gayret-i ahuvân-ı Çin ü Hıta (54)

Şair, tevhid, münâcât ve na't bölümlerinden sonra sebab-i te'lif kısmında dünyada gam ve kederinin olmadığını, güzel günler geçirdiğini, güzellerin kendi sohbet ve ülfetine meyilli olduğunu, Kaf dağı ve Anka kuşunun gözünde bir değeri olmadığını söyler. Belli bir mekânı yoktur; gönlü nereyi arzu ederse orada ikamet eder. Gündüzünün ve gecesinin bayram, bahtının açık olduğunu, kısacası vaktini mutlu bir şekilde geçirdiğini dile getirir:

Bir zamân ben de bâğ-ı dünyâda
Her taraf geşt iderdüm âzâde (15)

Hüblar t̄alib idi ülfetüme
Dilberân rāğıb idi şoşbetüme (18)

³⁴ Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, Hece Yayınları, Ankara 2007, s. 142.

Çarḥ yanumda berg-i tere idi
Gözüme āfitāb zerre idi (25)

Cebel-i Qāf idi hemān kef-i ḥas
Baña ‘ Ankā gelürdi per-i meges (27)

Ġamdan olmışdı cān u dil ‘ āri
Germ idi zevḳ u şevḳ bāzārı (28)

Pür-neşāt idi meclis-i tarabum
‘Iyd u Qadr olmışıdı rüz u şebüm (29)

Meskenüm bāğ u rāğ idi evvel
Baña tağ üsti bāğ idi evvel (30)

Çarḥ-ı kec-rev degildi nā-hemvār
Ṭālī‘ üm yāver idi baḥtum yār (31)

‘Ayş u ‘işretde şād u ḥurrem iken
Bezm-i ‘ālemde böyle bī-ğam iken (32)

Fakat şair, ansızın aşk belasına tutulmuş; dalgalanıp coşan bir deniz iken sessizliğe bürünmüştür. Aşka düşmeyi, kaza ve belaya giriftar olmak şeklinde telakki eden şair, aşk fitnesinin can ve gönül mülkünü içine aldığı, ayrıca aşk derdinin canına yettiğini, aşkın heybetinin kendi sesini, soluğunu kestiğini ifade eder:

Nāgehān bir belāya duş oldum
Yem-i pür-cüş iken ḥamūş oldum (33)

Dil-i zārı belāya uğratdum
Ne belāya kazāya uğratdum (34)

Mülk-i cān u dil oldu pür-teşvīr
Fitne-i ‘aşḳ itdi şūr-pezīr (37)

Câna kâr itdi derd-i miñnet-i 'aşk

Beni dem-beste kıldı heybet-i 'aşk (39)

Aşka tutulan şair, âlemi tesir altına alan aşk derdinden yakınmakta; kendisinin düştüğü bu derde düşmanının düşmesini bile istememektedir. O güzeller şahının müptelası şair, aşk dergâhının dilencisi konumuna düşmüştür. Sevgili, şair için saçlarının gamıyla yanıp yakınılan bir Leyla, dudaklarının ayrılığıyla susuzluğu hissedilen bir Şirin'dir:

Âh ey derd-i 'aşk-ı 'âlem-gîr

Ki ider şîri gürbe gürbeyi şîr (40)

Derd-i dilberde derde düşdi tenüm

Düşmenüm düşmeye o derde benüm (42)

Bir şeh-i hüsne mübtelâ oldum

Dergeh-i 'aşkına gedâ oldum (43)

Ġam-ı zülfiyle Leyli bir miskîn

Heçr-i la'liyle teşne-leb Şîrîn (45)

Heçr'in, sevgilisine duyduğu derin sevgi ve muhabbetin karşılığında Visâl de âşığına iltifatlar etmekte, ağladığı zaman ona merhamet göstermektedir. Visâl, âşığını tebessümüyle mutlu eder, Heçr'in canına can katar. Fakat rakipler bu durumu kıskanmaktadır. Sevgili hem güzel ahlakıyla hem de güzelliğiyle meşhurdur, öyle ki lutfunu âşığından esirgememektedir. Sevgilinin hayal edilebilecek olumsuz taraflarına karşılık o, âşığın canı, yaşama vesilesidir:

Evvel eylerken iltifât baña

Ġased eylerdi kâ'inât baña (63)

Girye itsem teraħħum eylerdi

Her niğehde tebessüm eylerdi (64)

Ġüsniye ħulķıla olup meşhūr

Beni itmişdi luţfına mağrūr (65)

Bilmiş iken o şüh-ı mekkârı

Cānumuñ cānı ‘ömrümüñ varı (66)

Şair, sevgilisi ile bahtiyar iken rakipler bu durumdan rahatsız olurlar, aralarında ittifak ederek bu iki sevgiliyi birbirinden ayırmak isterler. Rakiplerden birinin âşığın yakın dostu olduğunu, sabah akşam âşıkla birlikte olduklarını, hatta aralarında baba-oğul yakınlığının bulunduğunu anlıyoruz. O rakip, âşığı sevgilisinden ayırmış, gönlüne ayrılık ateşini düşürmüştür. Rakibi “hasûd” (çok kıskanç) olarak vasıflandıran ve İblis’e teşbih eden şair, ömrünün kısa olması ve iki cihanda hiçbir muradına ermemesi yönünde beddualarda bulunur:

Ruķebā hayf ittifāk itmiş

Ħaberüm yogiken nifāk itmiş (67)

İçlerinden o demde bir bi-dîn

Yogiken beynümüzde kibr ile kîn (68)

Yir içerken anıñla şām u seher

Baña dirken peder ben aña püser (69)

Sebeb oldı firāk-ı cānuma

Dil ü cānumda dāğ-ı Ħicrāna (70)

O melekden beni ayırdı Ħasūd

Ola İblis-i ğül-veş merdūd (71)

‘Ömri nākış ğamı ziyād olsun

İki ‘ālemde nā-murād olsun (72)

Şair, sonunda sevgilisinden ayrı düşmüş, ayrılık derdi canına işlemiştir. Bu dert, şairi toplum içinde gülünecek bir hâle getirmiş, gözleri kanlı yaşlar dökmektedir. O derece ki şair, sevgilisinin yüzünü suyun aksinde veya rüyasında görebilmeyi arzu etmektedir. Âşık ne yapacağını bilememekte, garip ve çaresiz kalmıştır:

Yārdan ‘āķıbet cüdā düşdüm

Derd-i Ħicrāna mübtelā düşdüm (73)

Cānuma geçdi firķat-i cānān
Bağrumı yaqđı āteş-i hicrān (74)

Derd-i devri esīr-i künc itdi
Beni ‘ālemlere gülünc itdi (75)

Ĥasretiyle gözüm döker ķan yaş
Görmeyeydüm bu demleri ey kāş (76)

‘Aksine ķā’il oldum āb içre
Yāri görsem n’olaydı ĥ’āb içre (77)

Bilmezem n’eyleyem nice ideyüm
Nereye başumı alup gideyüm (80)

Bu çaresizlik içinde âşık gam köşesinde ağlamakta, hasret ateşi göğsünü dağlamaktadır. Âşığın bu durumundan haberdar olan bir sırdaşı, sohbet arkadaşı, yalnızlık köşesinde gam ve kederini paylaştığı bir dostu vardır. Arkadaşı, âşığın bu hâlini gider sevgilisine arz eder. Âşığın kendisine can u gönülden bağlı olduğunu, uygun görürse tekrar lutfuna mazhar olmasını beyan eder. Ayrıca sevgilisinden insafılı davranıp âşığa merhamet etmesini talep eder:

Künc-i ģamda demādem ađlar iken
Nār-ı ĥaşretle sīne dağlar iken (82)

Var idi bir ĥabīr-i aĥvālüm
Aña ma‘lüm idi benüm ĥālüm (83)

Mahrem-i rāz u yār-ı ģārum idi
Küşe-i ģamda ģam-ģüsārum idi (84)

Varup aĥvālümü dimiş yāre
O cefā-cūya ol sitemkāre (85)

Cān u dilden muĥibb-i şādıķdur
Mazĥar-ı luţfuñ olsa lāyıķdur (87)

Şadme-i āhı ‘ālemi yıkdı
Nālesi çağ feleklere çıkdı (88)

Saňa inşāf virsün Allāhum
Ġarazuñ cevı ise yeter şāhum (89)

Sevgili, âşığın arkadaşını dinler ve alnını buruşturarak “kendisine sadık bir köleyim” diyen âşığın bir daha kendisini anmamasını ister; kulu olsa da onu serbest bıraktığını, âşığa da aynen böyle söylemesini ifade eder. Sevgili naz ve işvesine devam etmiş; eziyet maksadıyla çok kelâm söylemiştir. En sonunda âşığa selam ederek arkadaşını göndermiştir:

Güş idüp sözlerin şüret-i çin
Gösterüp nāzikāne çin-i cebin (90)

İtmesün ‘āşıkum diyü beni yād
Kulum olursa eyledüm āzād (92)

Böyle söyle dimiş o hem-rāza
Başlamış nice şive vü nāza (93)

Gāh nāz u gehī niyāz olmuş
Arada çok niyāz u nāz olmuş (94)

Kaşd-ı cevriyle çok kelām itmiş
Āhirinde veli selām itmiş (95)

Arkadaşı bu haberle âşığın yanına gelir, dertli gönlünü neşelendirmek ister. Kırılan kalbini yine eskisi gibi şād etmek ve ayrılık duygusunu artık gönlünden çıkarmasını söyler. Zira âşık perişan hâlde, acı çekmekte ve bu duruma son verme gayreti içerisinde:

Dimiş ol guşşa-mendi şād ideyüm
Yine vaşlımla ber-murād ideyüm (96)

Kalbini ğamdan eyleyüp āzād
İdeyüm hātır-ı hāzinini şād (97)

Nicedür ol ğarībūñ ħālī

‘ Aceb ol derd-mendūñ aĥvālī (98)

İntizārı irişdi pāyāna

Eylesün el-vedā‘ hicrāna (99)

Âşık, arkadaşından müjdeyi alır ve sevgilisi için iyi dileklerde bulunmak ister. Âşık, sevgilisinin boyunun servi gibi yüksek; ömrünün saçları gibi uzun olmasını diler. Sevgilinin lutfuna tekrar mazhar olan âşık, bu şevk ile bir de gazel terennüm eder:

Bu haberle o dilber-i şannāz

Eylemiş bendesin yine mümtāz (100)

Ķāmeti serv-i ser-efrāz olsun

‘ Ömri zülfi gibi dırāz olsun (101)

Luţf-ı yāre olunca erzānī

Eyledüm şevķile ğazel-ĥānī (102)

Ķazel

Ķözlerüm yaşını sil Aĥmed Muĥammed ‘ aşķına

Ķadrümi bir kerre bil Aĥmed Muĥammed ‘ aşķına

Bāde-i āl olmasun ruĥsāruña reng-i ĥayā

Kendüñi itme ĥacil Aĥmed Muĥammed ‘ aşķına

Serv-i dāmen-ĥīde ol seyl-i ‘ alāyıkdan ĥazer

Cüy-ı şāfi-veş çekil Aĥmed Muĥammed ‘ aşķına

El-ĥazer şemşīr-i cān-te ‘ şīr-i āhumdan benüm

Ķayr bezminden kesil Aĥmed Muĥammed ‘ aşķına

Olmasun ālüde-i ĥirk-āb-ı tōhmet dāmenüñ

Pāk-rü ol muttaşıl Aĥmed Muĥammed ‘ aşķına

Maḥfil-i vaşlunda yansun tünd-bād-ı hecr ile

Sönmesün kandil-i dil Aḥmed Muḥammed ‘aşkına

Merḥamet eyle Nazīm-i zāra aḥvāl-i dilin

Söylemek lâzım degil Aḥmed Muḥammed ‘aşkına (103-109)

Edebiyatta aşk, sevgi, güzellik, kavuşma vs. imajlar için Kâ’be adı çokça anılır. Özellikle tenasüp yoluyla çok kullanılır. Sevgilinin yüzü ve mahallesi Kâ’be’ye benzetilir. Âşık orada dolaşmakla Kâ’be’yi tavaf etmiş olur.³⁵ Şair Nazīm de bu duygular içinde sevgilisine tekrar kavuşmak için onun mahallesine (Kâ’be) gitmek ve onu görmek ister. Sevgilisinin mahallesine su gibi akan şair, onu bulma gayretindedir. Şair, sevdiğinin mahallesinin nerede olduğunu bir rubâî ile bildirmekte; böylece onun Aynalı Çeşme’de oturduğunu ima etmektedir:

Kâ’be-i kūy-ı yāre ṭālib idüm

Görmege ol maḥāmı rāğıb idüm (110)

Cūy-veş sū-be-sū revān oldum

Cüst ü cū eyleyüp anı buldum (111)

Nerede oldığın maḥalle-i yār

Bu rubā’iyle eyledüm iş’ār (112)

Rubā’ī

Ḥayretde iken firāḳla dīde-i cān

‘Arz itdi yine ‘izār-ı pākin cānān

‘Aks eyleyeli cemāli ‘aynile Nazīm

Āyīneli Çeşme oldı çeşm-i giryān (113-114)

Sevgilinin mahallesine erişen şair, burada ona medhiyeler dizmektedir. Şair, vecd hâli içinde kendinden geçmiştir. Sevgili, âşığın nazarında arzularının akşamı, dolunayı; saadet sabahının parlayan güneşidir. Cennet içerisinde boyu Tûbâ, yürüyüşü ise Sidre ağacı gibidir. Dudakları cennet bağının kevseri, yanakları parlak bir gül, yine boyu gönül bağının fidanıdır. Âşık, sevgilisinden kendisini kavuşma şarabıyla mest edip keder sarhoşunu ayılmasını ister.

³⁵ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2012, s. 245.

Çünkü şairi, aşka rüsva eden ve aşk kadehine düşüren yine sevgilidir. Sevgilisiz, âşığın gözüne uyku girmemekte; seven insanın da hasret acısı çekerken nasıl uyuduğuna da şaşırılmaktadır. Can u gönülden, bütün samimiyeti ile kendisine hitap eden âşık, riyasız olarak sevgilisinin sadık bir kölesidir:

Ey meh-i bedr-i şām-ı âmālüm
Mihr-i raḥşān-ı şubḥ-ı iḳbālüm (115)

Ey behişt-i melāḥat içre müdām
Ḳadi Ṭübā-ḳıyām u Sidre-ḥırām (116)

Ey cinān-ı cemāle ḥūr-ı sirişt
Lebi Keḳser-nümün-ı bāğ-ı behişt (117)

Ruḥlaruñ verd-i bî-ḥazānumdur
Ḳāmetüñ naḥl-i bāğ-ı cānumdur (118)

Bāde-i vuşlatuñla mest eyle
Bu ḥumār-ı ḡamı şikest eyle (121)

Beni rüsvā-yı ‘aşḳ iden sensün
Mest-i şaḥbā-yı ‘aşḳ iden sensün (123)

Çeşmüme sensiz oldı ḥ’āb ḥarām
‘Acebā li’l-muḥibbi keyfe yenām³⁶(130)

Cān u dilden Nazım-i ‘āşıḳuñam
Bî-riyā bir muḥibb-i şādıḳuñam (132)

Âşık, sevgilinin verdiği bunca cevri ü cefanın sebebini merak eder. Suçunu öğrenmek ve ondan bin utanç içinde özür dilemek ister. Sevgilisinin kendisini affetmesini ve ona eskisi gibi âşık olduğunu söylemeyi diler. Çünkü bu gönül onu sevmekle kâfir olmamıştır ya... Ayrıca kin ve nefret tutan kişilerin kalbinde din duygusu olmaz. İnanan insanın kalbinde de kibir ve kin

³⁶ Seven nasıl uyur şaşarım!

gibi olumsuz huylar bulunmaz. Âşık, sevgilisinden suçunu bağışlamasını -eğer bir suç işlemişse- neticede kul olanın da suç işleyebileceğini bütün samimi duyguları ile dile getirmektedir:

Baňa bildür günāhumı bileyüm
‘Özrümi biñ hicāb ile diyeyüm (137)

Bu günēh besdür ol dil-figāre
Ki saña ‘āşıkum diye yāre (139)

Ey büt-i deyr-i ‘işve el-ḥāşıl
Seni sevdiyse kāfir olmadı dil (140)

Ehl-i buğz u ğarazda dīn olmaz
Ḳalb-i mü’minde kibr ü kīn olmaz (141)

N’ola ‘afv eylesēñ benüm günēhüm
Ḳul ḥaṭāsız olur mı pādişehüm (142)

Âşık aslında kendisine iftira atıldığını, bu iftira karşısında güzeller şahının kendisini affetmesi gerektiğini söyler. Çünkü sevgili, rakiplerin sözüne itimat etmiş; âşığının yüzüne dahi bakmamıştır. Bundan dolayı âşık, sevgilinin sohbetinden hep mahrum kalmış; kendisine mazlum, sevgilisine de zalim sıfatını uygun görmüştür:

Saňa lāyık mı ey şeh-i ḥübān
Ḥaşm-ı dūn eyleye baňa bühtān (143)

İ‘timād eyleyüp anuñ sözine
Bağmaz olduñ bu bendenüñ yüzine(144)

Şoḥbetüñden senüñ olam maḥrüm
Saňa zālīm dine baňa maẓlüm (145)

Âşık, eserinin hâtime bölümünde Hz. Peygamber’in mübarek ruhuna salât u selâm getirir. Şair, bu mahallede sevgilisini görmüş; eli ve eteğine yüzünü sürmüştür. Sonunda ise düşmanları âşığı sevgilisinden ayırmıştır. Fakat şair muradına erememiş biri olarak, doğru ve

yalanların ortaya çıkmasıyla da son derece mutludur. O nifak ehlinin yüzü kara, kendisinin ise alını açık, yüzü pakdır. Düşmanlarının hâli mahv olmuş, talihleri ise tersine dönmüştür:

Beni senden ayırmış idi ' adū
Başına geldi āhîr ey meh-rū (153)

Nice dem gerçi nā-murād oldum
Şıdķ u kizbüm bilindi şād oldum (154)

Oldılar rû-siyāh ehl-i nifāk
Oldı alnum açık benüm yüzüm aķ (155)

Hāl-i haşm-ı denī tebāh oldı
Bahtı ber-geşte kārı āh oldı (156)

Yine hâtîme bölümünde şair, bozguncu rakiplerin kendi ettiklerini bulduklarını, beter bir hâle geldiklerini ifade etmektedir. Âşık, kendisine yapılan kötülüklerin müsebbibini de tanımış, rakibin kendi kazdığı kuyuya kendisinin düştüğünü ifade etmiştir. Şair söz konusu hikâyesinin ismini *Dâstân-ı Heçr ü Vişâl* koymuş, insanların okuması ve birbirleriyle hâlleşmeleri için de eserin bir vesile aracı olduğunu kaydetmiştir:

Baňa Haķ ' āķıbet o nā-merdı
Nice istersem öyle gösterdi (158)

Yolına geldi uğradı āha
Kendüsi düşdi kaçduğı çāha (159)

' Āleme haşb ü hāl olup bu maķāl
Didiler Dâstân-ı Heçr ü Vişāl (160)

Sonuç

Nazım Yahya'nın kaleme aldığı *Dâstân-ı Heçr ü Vişâl*, şairin 1668 tarihinde tamamladığı birinci divanında yer almaktadır. 160 beyitten meydana gelen mesnevi, âşıkâne konulu bir sergüzeştir. Eser, genel manada üç ana (giriş-asıl konunun işlendiği bölüm-hâtîme) bölümden meydana gelmekte; klâsik mesnevi hususiyetlerini (tevhid-münâcât-na't-sebeb-i

te'lif, âgâz-ı dâstân-hâtîme) içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca şair metin içinde bir gazel ve rubaîye yer vererek; tekdüzelîği kırmak, üslûba akıcılık ve heyecan kazandırmak istemiştir.

Dâstân-ı Hecr ü Visâl aşk temalı bir mesnevidir. Konusunu âşık ile sevgilinin arasındaki hikâyeden alır. Birbirlerine derin ve samimi bir muhabbet duyan iki âşık, aşkın verdiği neşe ile mutlu bir hayat sürmekte iken rakiplerin türlü oyunları neticesinde araları bozulmuştur. Aralarının bozulması sonucu yaşanan hadiseler mesnevinin seyrini teşkil etmiş, tahkiyevî ve tasvirî anlatımın kattığı canlı ve renkli üslûp vesilesiyle edebî bir metin değerini kazanmıştır. Metinde sevgilinin âşığı affettiği veya onunla tekrar bir araya geldiğine dair herhangi bir kaydın da bulunmaması, eserin dikkat çeken bir başka yönüdür.

Hikâye, okura özne anlatıcının (ben anlatıcı) ağzından nakledilmiştir. Bu durumda âşığın asıl kimliği şairle birleşmiş, yaşananların Nazîm'in başından geçtiği anlaşılmıştır. Sade bir üslûpla kaleme alınan eser, yazıldığı dönemin başarılı mesnevileri arasında sayılabilir. Yer yer mahallî unsurların da görüldüğü eserde, dönemin dil zevki ve estetik anlayışı müşahede edilmektedir. Şairin yegâne eseri *Divan-ı Belâgat-unvân-ı Nazîm*'i incelenip, tahlile tabi tutulduğunda eserin edebiyat tarihi içindeki yerinin tespit edilmesinde önemli katkılar sağlayacağı da açıktır.

DÂSTÂN-I HİCR Ü VİŞÂL

fe'ilâtün / mefâ'ilün / fe'ilün

Ey mu'în u zâhîr olan Allah

Ācize dest-gîr olan Allah

1. Sen mu'în ü zâhîrüm ol yâ Rabb
Ācizem dest-gîrüm ol yâ Rabb
2. Şeref-i Hâzret-i Muḥammed için
Şaḥb u evlâd u âl-i Aḥmed için
3. O ḥabîbüñ cemâli ḥürmetine
Saña ḳurb u vişâli ḥürmetine
4. O Reşûlün çihâr-yâri için
Bezm-i ḥâşşında yâr-ı gârî için

5. Hâsan ile Hüseyn hürmetine
Veled ü vâlideyn hürmetine
6. Baña lutf it murâd u maqşûdum
Ey Kerîm ü Raḥîm ma' bûdum
7. Şâdmân it beni ḥabîbüm ile
Ḥastası oldığım ṭabîbüm ile
8. Cânı cânânuma mülâkî kııl
Beni sermest anı sâkî kııl
9. Nâ' il eyle vişâl-i Aḥmedüme
Serv-i âzâduma sehî-ḳadüme
10. Yine bir kez cemâlini göreyüm
Yüzümi ḥâk-i pâyiñe süreyüm
11. Gelsün âğûş-ı câna cânânım
Yerine 'avdet eylesün cânım
12. Beni böyle ğarîb ü âvâre
Ḳomasun firḳatiyle bî-çâre
13. Yoldadur çeşm-i ḥaşretüm yâ Rabb
Ḳalmadı şabra ṭâḳatum Yâ Rabb
14. Bir zamân ben de bâğ-ı dünyâda
Her taraf geşt iderdüm âzâde
15. Pây-ı 'aqlumda yoğidi ḳaydum
Şâhbâzân-ı nâz idi şaydum
16. Şubḥum olmışdı gün gibi tâbân
Şebüm eylerdi meh-veşân raḥşân
17. Hûblar ṭâlib idi ülfetüme
Dilberân râğîb idi şoḥbetüme
18. Ḳanda bir ğonce ola bülbül idüm
Nağme-perdâz-ı meclis-i gül idüm

19. Leb-i dilber şunardı ma' cūnum
Hābbe-i hāl-i rūyı efyūnum
20. Germ-bāzār idüm şarāb gibi
Hāne-ber-düş idüm hābāb gibi
21. Dembedem mecma' -ı hüner-mendān
Baña olmışdı mekteb-i ' irfān
22. Hāşılı bī-niyāz idüm meşelā
Nāz-ı dehre iderdüm istiğnā
23. Bī-ğam-ı rūzgār idi nāmum
Kāmṛāne geçerdı eyyāmum
24. Çarḫ yanumda berg-i tere idi
Gözüme āfitāb zerre idi
25. Nazarumda felek degildi kelek
' Aynuma gelmez idi hūr u melek
26. Cebel-i Kāf³⁷ idi hemān kef-i ḥas
Baña ' Ankā³⁸ gelürdi per-i meges
27. Ğamdan olmışdı cān u dil ' āri
Germ idi zevk u şevk bāzārı
28. Pür-neşāt idi meclis-i şarabum
' İyd u Qadr olmuş idi rüz u şebüm
29. Meskenüm bāğ u rāğ idi evvel
Baña tağ üsti bāğ idi evvel
30. Çarḫ-ı kec-rev degildi nā-hemvār
Ṭāli' üm yāver idi bahtum yār

³⁷ “İptidai kültürlerden itibaren gelişim süreci izlenebilen bu motif İslâm kültüründe Kafdağı adıyla bilinir. Kur'an'da bir bilgi bulunmamasına rağmen tefsir, tarih ve edebiyat literatüründe bu konu genişçe işlenmiştir. Kafdağı'nın mahiyeti tartışmalıdır. Bazı rivayetlerde somut gerçekliği, coğrafi varlığı olan bir dağ, bazılarında soyut, mistik bir sembol olarak kabul edilmektedir.” bk. (Demirci, 2001, s. 144)

³⁸ “Ankā, divan edebiyatının manzum ve mensur metinlerinde müsbet özellikleriyle zikredildiğinde renkli tüyleri ile bir cennet kuşudur. Kafdağı'nda yaşaması, yükseklerden uçması ve kolay avlanamayışı gibi özellikleri sebebiyle ulaşılması çok zor durumları ifade etmek için kullanılır.” bk. (Pala, 1991, s. 201)

31. 'Aş u 'işretde şād u hurrem iken
Bezm-i 'ālemde böyle bî-ğam iken
32. Nāgehān bir belāya duş oldum
Yem-i pür-cüş iken hamūş oldum
33. Dil-i zārı belāya uğratdum
Ne belāya kaçāya uğratdum
34. Şāh-ı 'aşka dil oldı dest-āvīz
Mihre güyā ki zerre-i nāçīz
35. Zerreden de haķīr iken dil-i zār
Tağlarca henüz guşşası var³⁹
36. Mülk-i cān ü dil oldı pür-teşvīr
Fitne-i 'aşk itdi şūr-pezīr
37. Sipeh-i 'aşka pāymāl oldum
Kevkeb-i mevkibiyle lāl oldum
38. Cāna kār itdi derd-i miḥnet-i 'aşk
Beni dem-beste kıldı heybet-i 'aşk
39. Āh ey derd-i 'aşk-ı 'ālem-gīr
Ki ider şīri gürbe gürbeyi şīr
40. Göñlüme derd-i 'aşk maḥremdür
Gözüme ḥūn-ı eşk hem-demdür
41. Derd-i dilberde derde düşdi tenüm
Düşmenüm düşmeye o derde benüm
42. Bir şeh-i ḥüsne mübtelā oldum
Dergeh-i 'aşkına gedā oldum
43. Mihr-i enver ḥacīl cemālinden
Māh şermende rūy-ı ālinden
44. Ğam-ı zülfiyle Leylī bir miskīn
Hecr-i la' liyle teşne-leb Şīrīn

³⁹ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

45. Lebi ‘ayniyle çeşme-i hayvân
Bir içim şudur ol şeh-i hûbân
46. Deheninde gören o dendânı
Şadefinde güher şanur anı
47. Sühanı tercümân-ı rûh-ı revân
Cân bağışlar ne söylese o zebân
48. Deheni çeşme-sâr-ı ‘âlem-i ğâyb
Mümiyânında kıl kadar yok ‘ayb
49. Zülfi sünbül haṭı benefşe-i ter
Lâle-ḥad gül-‘izâr u nesrîn-ber
50. Cebhesi mâh-ı bedr-i şâm-ı ümîd
‘Ârızî âfitâb-ı şubḥ-ı sa‘îd
51. Zekânı gūyiyâ çeh-i Zemzem⁴⁰
Kisve zülfi cemâli Beyt-i Harem
52. Ebruvânı keşîde iki kemân
Nâvek-i çeşmine hedef dil ü cân
53. Hâl-i müşgîni ḥabbetü’s-sevdâ
Ġayret-i âhuvân-ı Çîn⁴¹ ü Hıṭâ⁴²
54. Kef-i desti ile o beş barmaq
Pençe-i âfitâbdur el-ḥaḳ
55. Ḳadi serv ü cinân-ı ḥüsn ü behâ
Sâ‘idi şâḥ-ı Sidre vü Tûbâ
56. Şem‘-i kâfûra nâz ider bedeni
Aña fânûs-ı ‘işve pîrecheni
57. Deyr-i ḥüsn-i melâḥat içre müdâm
Kâfir-i zülfi düşmen-i İslâm

⁴⁰ “Kâbe yakınlarında kuyudan çıkan, müslümanların büyük değer verdiği su.” *bk.* (Küçükbaşcı, 2013, s. 242)

⁴¹ “Edebiyatta Çin, resim sanatının merkezi olarak işlenir. Ayrıca Çin ülkesinde Türkler ve özellikle Hitâ, Hutem, Maçin diyarının halkıyla Çiğil güzellerinin de bulunuşu kelimeye geniş kullanım sahası sağlamıştır. Bu ilişkidir yola çıkılarak sevgilinin misk kokulu saçını anılır. Çünkü misk orada bulunur.” *bk.* (Pala, 2012, s. 103)

⁴² “Çin’in kuzeyi ile Türkistan topraklarına verilen ad. Hatâ ve Hutem şekilleriyle de kullanılan bu kelime özellikle ahu ve misk ile birlikte kullanılır.” *bk.* (Pala, 2012, s. 197)

58. Pîşesi nâz u ' işve-endîşe
Hem cefâkâr u hem vefâ-pîşe
59. Gerçi maḥbûb-ı şûḥ u şengüldür
Âşinâsı hezâr bir güldür
60. Çekilür yâr için ğam-ı aĝyâr
Ḥârsız gül bulunmaz ey dil-i zâr
61. Böyledür rûzgâruñ aḥvâli
Ki degil nûş nişden ḥâlî
62. Evvel eylerken iltifât baña
Ḥased eylerdi kâ'inât baña
63. Girye itsem teraḥḥum eylerdi
Her nigeḥde tebessüm eylerdi
64. Ḥüsn ile ḥulḳ ile olup meşhûr
Beni itmişdi luḫfina maĝrûr
65. Bilmiş iken o şûḥ-ı mekkârı
Cânumuñ câni ' ömrümüñ varı
66. Ruḳebâ ḥayf ittifâḳ itmiş
Ḥaberüm yoĝiken nifâḳ itmiş
67. İçlerinden o demde bir bî-dîn
Yoĝiken beynümüzde kibr ile kîn
68. Yir içerken anıñla şâm u seḫer
Baña dirken peder ben aña püser
69. Sebeb oldı firâḳ-ı cānuma
Dil ü cānumda dâĝ-ı ḫicrâna
70. O melekden beni ayırdı ḫasûd
Ola İblîs-i ĝül-veş merdûd
71. ' Ömri nâḳış ğamı ziyâd olsun
İki ' âlemde nâ-murâd olsun

72. Yârdan ‘âkıbet cüdâ düşdüm
Derd-i hicrâna mübtelâ düşdüm
73. Cānuma geçdi firkat-i cānān
Bağrımı yakdı âteş-i hicrân
74. Derd-i devri esîr-i künc itdi
Beni ‘âlemlere gülünc itdi
75. Hâsretiyle gözüm döker kıan yaş
Görmeydüm bu demleri ey kâş
76. ‘Aksine kıā’il oldum āb içre
Yâri görsem n’olaydı ħ’āb içre
77. El-amān ey maḥabbet-i cānān
El-amān ey meşakḳat-i hicrân
78. Hâsret-i yâre gâyet olmaz mı
Bu firāka nihâyet olmaz mı
79. Bilmezem n’eyleyem nice ideyüm
Nereye başımı alup gideyüm
80. Nice günler ġarîb ü āvâre
Bî-dil ü bî-ḳarâr u bî-çâre
81. Künc-i ġamda demâdem aġlar iken
Nâr-ı hâsretle sîne daġlar iken
82. Var idi bir ġabîr-i aḥvâlüm
Aña ma’lüm idi benüm ḥâlüm
83. Maḥrem-i râz u yâr-ı ġârüm idi
Küşe-i ġamda ġam-ġüsârüm idi
84. Varup aḥvâlümi dimiş yâre
O cefâ-cüya ol sitemkâre
85. Saña bir mübtelâ selâm eyler
‘Arz-ı ḥâliyle iḥtirâm eyler
86. Cān u dilden muḥibb-i şâdıḳdur
Maḫhar-ı luṭfuñ olsa lâyıḳdur

87. Şadme-i âhı ' âlemi yıkdı
Nâlesi çaç feklere çıkdı
88. Saña inşâf virsün Allâhum
Ġarazuñ cevır ise yeter şâhum
89. Güş idüp sözlerin şüret-i çin
Gösterüp nâzikâne çin-i cebin
90. Dimiş aña tecâhülâne o dem
Baña ne virdi âlümüz bilsem
91. İtmesün ' aşıkum diyü beni yâd
Kulum olursa eyledüm âzâd
92. Böyle söyle dimiş o hem-râza
Başlamış nice şive vü nâza
93. Gâh nâz u gehî niyâz olmuş
Arada çok niyâz u nâz olmuş
94. Kaşd-ı cevriye çok kelâm itmiş
Âhîrinde velî selâm itmiş
95. Dimiş ol guşsa-mendi şâd ideyüm
Yine vaşlımla ber-murâd ideyüm
96. Kâlbini Ġamdan eyleyüp âzâd
İdeyüm hâtır-ı hazînini şâd
97. Nicedür ol Ġarîbüñ hâli⁴³
' Aceb ol derd-mendüñ ahvâli
98. İntizârı irişdi pâyâna
Eylesün el-vedâ' hicrâna
99. Bu haberle o dilber-i şannâz
Eylemiş bendesin yine mümtâz
100. Kâmeti serv-i ser-efrâz olsun
' Ömri zülfî gibi dirâz olsun

⁴³ Bu mısradaki vezin aksamaktadır.

101. Luṭf-ı yāre olunca erzānī
Eyledüm şevkıle ğazel-ḥ̣ānī
102. Gözlerüm yaşını sil Aḥmed Muḥammed ‘aşkına
Ḳadrümi bir kerre bil Aḥmed Muḥammed ‘aşkına
103. Bāde-i āl olmasun ruḥsāruña reng-i ḥayā
Kendüñi itme ḥacil Aḥmed Muḥammed ‘aşkına
104. Serv-i dāmen-çide ol seyl-i ‘alāyıkdan ḥazer
Cūy-ı şāfī-veş çekil Aḥmed Muḥammed ‘aşkına
105. El-ḥazer şemşir-i cān-te ‘şir-i āhumdan benüm
Ġayr bezminden kesil Aḥmed Muḥammed ‘aşkına
106. Olmasun ālüde-i çirk-āb-ı töhmet dāmenüñ
Pāk-rū ol muttaşıl Aḥmed Muḥammed ‘aşkına
107. Maḥfil-i vaşlunda yansun tünd-bād-ı hecr ile
Sönmesün ḳandil-i dil Aḥmed Muḥammed ‘aşkına
108. Merḥamet eyle Naẓim-i zāra aḥvāl-i dilin
Söylemek lāzım degil Aḥmed Muḥammed ‘aşkına
109. Kā‘ be-i kūy-ı yāre ṭālib idüm
Görmege ol maḳāmı rāġib idüm
110. Cūy-veş sū-be-sū revān oldum
Cüst ü cū eyleyüp anı buldum
111. Nerede oldığın maḥalle-i yār
Bu rubā‘ iyle eyledüm iş‘ār
112. Ḥayretde iken firāḳla dāde-i cān
‘Arz itdi yine ‘izār-ı pākin cānān
113. ‘Aks eyleyeli cemāli ‘aynile Naẓim
Āyinelî Çeşme⁴⁴ oldı çeşm-i giryān
114. Ey meh-i bedr-i şām-ı āmālüm
Mîhr-i raḥşān-ı şubḥ-ı iḳbālüm

⁴⁴ Arif Nihat Asya (ö. 1975) da İstanbul Göksu’da bulunan söz konusu Âyinelî (Aynalı) Çeşme’yi kendisine geçmişini, geçmişteki günlerini hatırlatması vesilesiyle bir rubâisinde zikretmektedir. *bk.* (Asya, 1976, s. 178)

115. Ey behişt-i melâhât içre müdâm
 Çadı Tübâ⁴⁵-kıyâm u Sidre⁴⁶-hırâm
116. Ey cinân-ı cemâle hür-ı sirişt
 Lebi Kevşer⁴⁷-nümün-ı bâğ-ı behişt
117. Ruğlaruñ verd-i bî-hazânumdur
 Çâmetüñ nağl-i bâğ-ı cânımdur
118. Burc-ı bahtumda kevkebüm sensün
 Mîhr-i rûzum meh-i şebüm sensün
119. Gel gel ey bezm-i şevkıme sâkî
 Cândan var iken ramağ bâkî
120. Bâde-i vuşlatuñla mest eyle
 Bu humâr-ı gamı şikest eyle
121. Keyf-i câm-ı lebüñle cüş ideyüm
 Toluñı ‘aşıkâne nüş ideyüm
122. Beni rüsvâ-yı ‘aşğ iden sensün
 Mest-i şahbâ-yı ‘aşğ iden sensün
123. Çandasın çanda gel gözüm nûrı
 Cigerüm yağıdı âteş-i dūrî
124. Firçatüñ cânı derd-nâk itdi
 İntizâruñ dili helâk itdi
125. Şâdmân it beni çudümüñle
 Mağdem-i meymenet-lüzümüñla
126. Tağ tağa çavuşmasa meşelâ
 Çavuşur âdem âdeme cânâ

⁴⁵ “Tübâ müslüman milletlerin kültür, sanat ve edebiyatında kökü Hz. Peygamber’in makamı olan “vesîle” cennetinde dalları en üstten alta doğru bütün cennet tabakalarına ulaşacak şekilde tasavvur edilen ağaçtır.” *bk.* (Uzun, 2012, s. 318)

⁴⁶ “Tefsirlerdeki açıklamalar göz önüne alındığında sidre, Hz. Peygamber Allah’ın huzuruna varmadan önce Cennetü’l-me’vâda Cebaril’i yanında bıraktığı mübarek bir ağaçtır. Sidre aynı zamanda Cebrail’in makamıdır.” *bk.* (Uzun, 2009, s. 152)

⁴⁷ “Kevser, cennette bir ırmağın adıdır. Edebiyatımızda tatlı ve temiz, saf şarap manalarında kullanılmıştır.” *bk.* (Kurnaz, 2013, s. 257)

127. Nice bir firqatüñle zâr olayum
Nice bir zâr u bî-çarâr olayum
128. Beni kıldı nizâr o mûy miyân
Çılca kaldı tenümde hecr ile cân
129. Çeşmüme sensiz oldu ħ̣âb ħ̣arâm
‘Acebâ li’l-muĥibbi keyfe yenâm⁴⁸
130. Gözümüñ yaşına nigâh eyle
Bağrımuñ başına nigâh eyle
131. Cân u dilden Nazîm-i ‘âşıküñam
Bî-riyâ bir muĥibb-i şâdıkuñam
132. Mâ’ilüm çeşm-i ‘işve-bâzuña ben
Çâ’ilüm bir nigâh-ı nâzuña ben
133. Hâlüme çeşm-i ‘işve-bâzuñ için
Nazar eyle nigâh-ı nâzuñ için
134. Neyyir-i ĥüsn-i bî-mişâlüñ için
Mâh-ı tâbân gibi cemâlüñ için
135. Serv-i bâlâ gibi kıyâmuñ için
O şanavber-reviş ĥırâmuñ için
136. Baña bildür günâhumı bileyüm
‘Özrümi biñ ĥicâbile diyeyüm
137. Bilürüm ey civân-ı sîm-berüm
Cürmüm oldur hemân seni severüm
138. Bu güneñ besdür ol dil-figâre
Ki saña ‘âşıkum diye yâre
139. Ey büt-i deyr-i ‘işve el-ĥâşıl
Seni sevdiyse kâfir olmadı dil
140. Ehl-i buğz u ġarazda dîn olmaz
Çalb-i mü’minde kibr ü kîn olmaz

⁴⁸ Seven nasıl uyur şaşarım!

141. N'ola 'afv eyleseñ benüm günehüm
Kul hañasız olur mı pâdişehüm
142. Saña lâyıķ mı ey şeh-i hûbân
Hıaşm-ı dñn eyleye baña bühtân
143. İ' timâd eyleyüp anuñ sözine
Baķmaz olduñ bu bendenüñ yüzine
144. Şoĥbetüñden senüñ olam maĥrüm
Saña zâlim dine baña mazlüm
145. Yiter Aĥmed bu cevriye ĥarekât
Rûĥ-ı pâk-i Muĥammede şalavât
146. Ĥamdüli'llâh ki ey nazîr-i melek
Gözlerüm varımış seni görecek
147. Şükrüli'llâh cemâlünüñ gördüm
Dest ü dâmenüñe yüzüm sürdüm
148. Bulmuş idi kemâl-i zevķ-ı vişâl
Ėam-ı hicrâna da irişdi zevâl
149. Beni ref' itdi ĥâkden keremüñ
Yiridür başsa dîdeme ĥademüñ
150. Cilve-i nâzuña ĥumâş-ı niyâz
Olsun ey naĥl-i ' işve pây-endâz
151. Ben niyâz eyledükce nâz eyle
Gâg gâh eyle az az eyle
152. Beni senden ayırmış idi 'adü
Başına geldi âĥir ey meh-rü
153. Nice dem gerçi nâ-murâd oldum
Şıdķ u kizbüm bilindi şâd oldum
154. Oldılar rü-siyâh ehl-i nifâķ
Oldı alnum açık benüm yüzüm aķ

155. Hâl-i haşm-ı denî tebâh oldu
Bahtı ber-geşte kârı âh oldu
156. Baña itmişdi itdügin buldı
Şimdi benden o beş bed-ter oldu
157. Baña Hâk ‘ âkıbet o nâ-merdi
Nice istersem öyle gösterdi
158. Yolına geldi uğradı âha
Kendüsi düşdi kazduğı çâha
159. ‘ Âleme hasb ü hâl olup bu maqâl
Didiler Dâstân-ı Hecr ü Vişâl

Kaynaklar

- Aktaş, Ş. (2015). *Anlatma esasına bağlı edebî metinlerin tahlili*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Aktaş, Ş. (2005). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akün, Ö. F. (2013). *Divan edebiyatı*. İstanbul: İsam Yayınları.
- Arslan, M. (2007). Türk edebiyatı’nda hamse, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(9).
- Asya, A. N. (1976), *Rubâiyyât-ı Ârif-I*. İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Ateş, A. (1971). Mesnevi. *İslâm ansiklopedisi C 8*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Ayan, H. (1979). Divan edebiyatında hamseler. *AÜ Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi (Ahmed Caferoğlu Özel Sayısı)*.
- Ayan, H. (2011). *Leylâ vü Mecnûn*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Behar, C. (2010). *Şeyhülislâm’ın müziği 18. yüzyılda Osmanlı/Türk musikisi ve Şeyhülislâm Es’ad Efendi’nin Atrabü’l-Âsâr’i*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bursalı Mehmed Tâhir (2009). *Osmanlı Müellifleri I-II-III*. (haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı). Ankara: Bizim Büro Yayınevi.
- Çağlıışlek, A. (1991). *Yahya Nazîm Divanı II (İnceleme-Metin)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çapan, P. (2005). *Tezkire-i Safâyî*. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.

- Çelebioğlu, Â. (1999). *Türk edebiyatında mesnevi [XV. Yüzyıla Kadar]*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çetin, N. (2009). *Roman çözümleme yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- Demirci, K. (2001). *Kafdağı. DİA C. 24*, İstanbul: TDV Yayınları.
- Dilçin, C. (1991). Fuzulî'nin bir gazelinin şerhi ve yapısal yönden incelenmesi. *Türkoloji Dergisi. C. 9, S. 1*.
- Doğan, NUR M. (2002). *Hüsn ü aşk*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Eliaçık, M. (2005). Edebiyat tarihimize ışık tutan bir eser: Atâ Tarihinin 4-5. Ciltleri. *İlmî Araştırmalar, 20*.
- Ertürk, Ş. K. (1996). *Yahya Nazım Divanı V (İnceleme-Metin)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüş, N. (1992). *Yahya Nazım Divanı I (İnceleme-Metin)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnce, A. (2005). *Tezkiretü 'ş-Şuarâ Sâlim Efendi*. Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- İpekten, H. (2010). *Nazım şekilleri ve aruz*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kam, R. F. (1933). *Bestegâr Şair Nazım*. İstanbul: Hilâl Matbaası.
- Kartal, A. (2013). *Doğu'nun uzun hikâyesi Türk edebiyatında mesnevi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Kurban, A. (1992). *Yahya Nazım Divanı IV (İnceleme-Metin)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurnaz, C. (2013). *Ahmet Talat Onay, açıklamalı divan şiiri sözlüğü*. Ankara: Kurgan Edebiyat.
- Kutlar Oğuz, F. S. (2014). Mehmed Nebî Bey ve Hicr ü Visâl'i. *Turkish Studies, 9(12)*.
- Küçükbaşcı, M. S. (2013). *Zemzem. DİA C 44*, İstanbul: TDV Yayınları.
- Onur, N. (1991). *Hamdi, Yûsuf u Züleyhâ*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özalp, N. (1986). *Türk müzikîsi tarihi*. Ankara: MEB Yayınları.
- Pala, İ. (1991). *Ankâ (Edebiyat). DİA C 3*, İstanbul: TDV Yayınları.

- Pala, İ. (2012). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Selçuk, B. (2008). Divan şiirindeki ses ve ahenkle ilgili sanatlara genel bir bakış. *Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Adıyaman.
- Şentürk, A. A. (2002). *XVI. asra kadar Anadolu sahası mesnevilerinde edebî tasvirler*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Şimşek, M. (2007). *Yahya Nazîm Divanı III (İnceleme-Metin)*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, M. (2007). *Roman sanatı*. Ankara: Hece Yayınları.
- Uzun, M. (1991). Aşk (Edebiyat, Kültür ve Sanat). *DİA C 4*, İstanbul: TDV Yayınları.
- Uzun, M. (2009). Sidretü'l-müntehâ (Edebiyat). *DİA C 37*, İstanbul: TDV Yayınları.
- Uzun, M. (2012). Tûbâ (Kültür ve Edebiyat). *DİA C 41*, İstanbul: TDV Yayınları.
- Uzun, M.-ÖZCAN, N. (2006). Nazîm. *DİA C 32*, İstanbul: TDV Yayınları.
- Ünver, İ. (1986). Mesnevi. *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, 415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül, Ankara.
- Yahya Nazîm (1257). *Divan-ı Belâgat-unvân-ı Nazîm*. İstanbul: Takvîm-i Vakâyi' Matbaası.
- Yazıcı, T. ve Kurnaz, C. (1997). Hamse. *DİA C. 15*, İstanbul: TDV Yayınları.